

Ajalehes Valgus 1884 avaldatud ülevaated Krimmist, peamiselt eestlaste ostetud Kuntaugani ja Tarhani mõisatest. Krimm: Kuntaugan ja Tarhan. Kuntaugani paiknemine, suurus ja olud, loodus (põhjalik kirjeldus). Tarhani ajalugu, paiknemine, suurus ja olud, loodus (põhjalik kirjeldus). G. M. (Gustav Malts). Lisaks mainitud: Samruk, Dschurtschi (Džurtši), Urke (Kijat-Orka?), Karaktschura (Sört-Karaktsõra) ja Kontschisawa (Kontši-Šavva). Kertši lähedased eestlaste asupaigad. Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Valgus (nr. 10), 3. veebruar 1884, lk. 3

Teadused Krimmi poolsaarest.

Meile kirjutatakse: Kuntaugan, kõige uuem Eestlaste omandus Krimmis, on üks suurematest ja tähtsamatest nimetatud poolsaare mõisadest. Ta on umbes 64 ruutwersta ehk ligi 6500 tessatini suur ja seisab Musta mere ääres 45. laiuse kraadi all, umbes 12 wersta Tarkaanast õhtu pool. Enam kui 5 wersta on temal Musta mere randa ja umbes 100 tessatini suurune soola-järw mere ääres, mis iseäranis rikas on heast walgest soolast, mida mere ligeduse pärast laewadega wõib maailma kauba turule saata. Minewal suwel, kus soola korjamist alles alustati ja kuiwatamise ja wäljawõtmise kastisi ehitati, saadi umbes 120 kunni 150 tuhat puuda ilusat soola, ehk küll weel kümneski jägu järwe tarwituses ei olnud. Seal soola järwe ääres tuli 2. Septembril 1854 suur hulk Inglise ja Prantsuse sõawäge Musta mere pealt kaldale ja hakkas Sewastopoli poole liikuma.

Kuntaugani mõis on umbes 5 kunni 6 wersta merest kaugel, suure rohuaiaga lõunapoolses ääres, kus ka teine rohuaid, mis lõuna pool ühe weikese oru sees on, nähtaw on. Mõlemad rohuaiad on kenade orgude sees, mis mere poole lähewad ja hallikatest wälja woolawat wett kunni soola järweni wiiwad. Uued omanikud on nõuuks wõtnud, kahe rohuaiaga wahele oma uued elumajad ehitada. Minewal sügisel ehitati juba 10 uut maja walmis, kus inimesed sees elawad. Suurem jagu rahwast elab weel mõisa hoonetes, sest esimesel aastal ei olnud kõikidel weel mitte wõimalik uusi majasid ehitada.

Kuntaugani maad loetakse igalpool ümberkaudu kõige paremaks põllumaaks, iseäranis nisu maaks, ja maksetakse tema nisude eest alati kõige kõrgemat hinda. Kuntaugani omanikud on wäga agarad põllumehed, nii kui Krimmi Eestlased üleühtse. Kui suurel mōedul nad põldu hariwad ja sügisel nisu maha teewad, tunnistab see, et mööda läinud sügisel umbes 1200 tessatini peale nisu külwati. Rukkid, odre ja kaeru ja mõnda muud wilja teewad nad esiotsa oma tarwituseks maha, sest et neil wanemat ja rohkem pruugitud põldu ei ole ja et nemad wärskemat põldu kõik nisu tarbeks pruugiwad. Nisu toob kõige rohkem raha sisse ja on üleühtse Krimmi põllumeeste rahahallikas. Lai maa, mis põhja poolt lõuna poole enam kui 15 wersta pikk on, annab ka wäga ilusat wilja ja on hea karjasmaa.

Kuntaugani kliima on wäga mõnus ja armas. Suwel jahutab mere ligidus palawust ja teeb õhku wäga lahkeks, talwel, kui see ka Krimmis üsna lühike on, wāhendab mere ligidus külma. Kui kaugemal maa sees mõnikord Jaanuari kuu sees lund sajab, siis ei ole seda Kuntauganis mitte näha ja karjad käiwad takistamata läbi aasta wäljas, iseäranis lambad. Soola järwe juures on

wäga hea meres suplemas käia. Musta-mere wesi on juba Mai kuu sees 16 kunni 18 kraadi soe ja läheb Juuni ja Juuli kuu sees kunni 20 ja 22 kraadi soojaks.

Kroonu maa peale ehitatud Eesti külasi on wiis tükki: Samruk, Musta-mere kaldal, lõuna pool Kuntauganist, Dschurtschi, Urke, Karaktschura ja Kontschisawa, põhja pool Simferopoli linnast, 60, 70, 80 ja 90 wersta kaugel. Ka Kertschi pool on veel Eestlaste asutusi. Neil nimetatud asutustel ei ole mitte iseäralist tähtsust, millepärast ma neist siin pikemalt rääkima ei hakka. Ka need Eestlased on aeg ajalt tublideks põllumeesteks saanud, on enestele enam ehk vähem kenad majad ehitanud ja on rõõmsad oma hea elukorra pärast. Samrukis ja Dschurtschis on korrapäralised koolid, teistes külates ei ole asi veel niikaugel, ehk ka küll seal selle eest on hoolt kantud, et jumalateenistus peetud saab. Peale nende praegu nimetatud asutuste elab veel Eestlasi mitmes ja mitmes kohas, linnas ja maal, üksikute perede kaupa.

Valgus (nr. 13), 14. veebruar 1884, lk. 3

Teadused Krimmi poolsaarest.

Tarkaana küla. Tarkaana küla on esimene, mida Eestlased Krimmis ostmise teel omandanud on. Ta on Simferopoli linnast õhtu pool, umbes 20 wersta kaugusel. 1879. aastal astusiwad 23 perekonna isa kokku ja ostsiwad Tarkaana mõisa ära, mille suurus umbes 2300 tessatiini on. Maa on 6 wersta pikk ja 4 wersta lai; 2 orgu jooksewad õhtupoolse poole pealt läbi; maa on kõik kuiw ja pruugitaw põllumaa. Lõunapoolse oru põhja pool weeru peal on mõisa majad, mille ees, lõuna pool all oru sees, umbes paari tessatiini suurune puestik ehk rohuaeud on ja kus hallikas wett wälja woolab. Uus küla on sellesama oru põhjapoolse weeru peale ehitatud. Iga maja ehk pere ruum on 20 sülla laiune; suurem jagu küla on hommiku-lõuna ja vähem osa põhja-õhtu pool mõisa, kus enne Tatari würst ehk mursak, *Osman Bei*, on elanud. Oru põhjas on wesi madal, umbes mõne jala sügawusel, ülewal pool weeru peal on wesi 3 ja mõnes kohas 4 sülla sügawusel saadawal. Enne oli seal kaks Tatari küla: üks mõisa ligidal, teine enam kui werst maad lõuna-hommiku pool. Nüid on umbes 4 aasta jooksul need mõlemad täieste kadunud ja nende asemelle uus Eesti küla asunud, mis umbes ühe wersta pikuna on. Waatame seda küla ligemalt läbi.

Simferopoli linna poolt tulles, paistab õhtu pool kaunis kõrge kurgan (wana aegne Greeklaste ehk Taurialaste haua kungas) ja üks weikene puu *larw*; külast ei ole aga mitte midagi näha. Umbes kesk Tarkaana maad on korraga, kui aga veel umbes 300 sammu külasse on, oru sees Eesti küla nähtawal, mille teise otsa ligemalt puistik, oma rohelist iludust taewa poole näidates, silma paistab, ka kesk küla on mõned mooruse puud nähtawal. Elumajad on ilusad näha; nad on kiwist ehitatud ja lubjaga walgeks tehtud; katuksed on punastest põletatud teliskiwidest; kaunis suured aknad on majadele tehtud. Majad on 7 kunni 8 sülda pikad ja 4 sülda laiad ja linna majade wiisi järele ehitatud. Rehe ruumi ja suitsu seal ei ole sugugi, sest et wili lageda taewa all päikese kuiwatusel ära peksetakse. Majad on seespidi ruumikad ja kiituse

wäärt puhtad, lubjaga walgeks tehtud. Iga aasta tehakse majad seespidi uueste walgeks ja puhtaks. Suitsu, mis kodumaal nii palju silma haigust sünnitab, ei ole üheski majas leida. Naisterahwad näitawad wäga suured padjade armastajad olewat, sest woodide peal on ikka suur hulk patju piiramiidi wormil üles lautud. Majade puhast olek teeb waataja silmale palju rõõmu. Nii-sugust olekut ei ole Tallinnamaal kuski taludes mitte leida. Siin tuleb järgmine lugu meele. Juuli kuu lõpul 1882 tuli üks Harju maakonna põllumees, O. M., Krimmi elu ja olu waatama. Ilusad elumajad täitsiwad meest nõnda kartusega, et ta ennast nendest eemal hoidis ja ühe sauna mehe käest, kes mõne aasta eest Krimmi tuli, kellel maad ei ole, waid ühe kohaomaniku juures elab, ja kes Krimmi elu ja olu ise sugugi ei tunne, teadusi püidis korjata. Ta tunnistas awalikult, et niisugust elukorda talupojal waja ei olla. — Mõned majaperemehed on oma elumaja juure noori puid püidnud istutada, mis maja iludust kauniste ülendab. Elumajadest natukene eemal, kõrgemal mäeweeru peal, põhja-hommiku pool, on loomade warjupaigad, mis mitte nii kindlaste ei ole ehitatud kui Eestimaal, sest et seda lühikese ja kerge talwe pärast waja ei ole. Loomade lautade ehk „sarade” taga, kuida neid siin nimetatakse, on heina kuhjad ja suured põhu aunad rehepeksmise paiga ümber. Majade wahel ja tänawa ääres on põlised kiwi aiad, mis mädanemist ei karda. Warguse kartust ei ole seal sugugi näha, sest ühegi majaperemehe meele ei tule, oma wilja ja tööriistasi luku taha panna. Rahwas on lahke ja sõbralik.

Valgus (nr. 14), 17. veebruar 1884, lk 3

Teadused Krimmi poolsaarest.

Simferopoli pool küla otsas teises majas elab G. M., kes Eestlaste Krimmi rändamise ajal rahwa asja juhtija oli ja ka hiljemine mitmetpidi oma nõuu ja laiema silmaringiga Eesti asundust on edasi püidnud saata.

Põhja-õhtu poolt, Musta mere poolt tulles, mööda kallast, näitab küla kõige ilusam olewat. Kuna põhja pool oru weerul ilusad majad walgendawad, näitab oru põhjas ja lõuna pool serwas puiestik oma ilu. Seal on siis ka endine mõisa hoone, nüüdne *koolimaja* nähtawal, mille õues kahe kõrge samba wahel, millel ka katus peal, kell näha on, mis iga pühapäewal rahwast jumalateenistusele kokku kutsub ja mille kurwal helinal wäsinud rändajaid nende wiimse rahupaika kantakse, mis puiestikus, lõuna pool oru ääres on. — Nimetatud puiestik ehk õigemini wiljapuude aed on kewade ajal wäga rõõmustaw, kui ööpikud üheteise wõidu laulawad ja mitmed käud oma healt kewadises rõõmustuses kuulda annawad.

Kõige ehituse, nii heaste elumajade, loomade lautade, kui ka aedade peale waadates, paistab igale waatajalle silma, et Eestlased tüdimata ja wäsimata oma majapidamist on püidnud kindla järje peale seada, mille läbi nemad kõikide ümberkaudsete naabrite lugupidamist rohkel mõedul on ära teeninud. Tarkaana külas elawad need auusad ja armsad inimesed, kes oma wendi *Kuntokaanas* nii tähtsal wiisil aitasiwad. Tõeste, kui igalpool meie suguwen-nad nõnda auusal kombel oma wendi ja poegi tuetaksiwad, siis oleksiwad meie Eesti asjad heal korral!

Astume nüid ka Tarkaana põllumeeste majapidamise ja põlluharimise tähelepanemisele. Sarwipäid on külas enam kui 400 ja lambaid üle 1000. Kanu on igas peres suur kari näha; mõnes majas on ka ani ja parta; sigu ei ole mitte väga palju. Lambad on ise äranis kasulikud Krimmi põllumehele oma hea liha, kalli tallede ja vähese söögi tarwituse pärast; seesamasugune lugu on ka sulgloomadega, kes perenaise käest palju vähem toitu nõuavad kui põhjamaal, kus talw pikk on, ja ka rohkem munewad. Põlluharimine tarwitab Tarkaanas niisama palju loome kui mujal Krimmis: umbes 4 paari härgi. Krimmi härjad lepiwad talwe ajal põhkudega; ainult künni ajal, kui rohtu weel ei ole kaswanud, antakse neile kas heinu ehk kaeru. Põldu küntakse aga üks ja ainus kord iga wiljale. Sõnniku pruukimist on ka juba alustatud ja näib väga kasulik olevat. Põhjapoole küla on sellepärast iga peremehele umbes 4 tessatiini suurune sõnnikumaa mõedetud, mis enamiste iga aasta wilja all on, ja kust peremees oma aastase tarwituse saab. Mis suurest põllust saadakse, sellest saab kohaomanik raha. Keskmise wilja saak on koha omanikul umbes 60 tsetwerti nisu ja 120 tsetwerti kaeru, rukkid ja odre oma tarwituseks, mis siin üleültse ka kaunis odawad on, umbes 9 rubla tsetwert, kuna nisud 12 rubla ja kaerad 5 rubla maksawad. Nii palju paistab ka siin selgeste wälja, mida rohkem ja mõistlikumalt põldu haritakse, seda rohkem on saak. Meie arwame, et Krimmi põlluharimisel tähtjas tulewik on, sest see aeg ei ole seal mitte enam kaugel, kus põllumees mõistuse najal oma põldu hakkab harima.

Tarkaana Eestlased on väga usinad tööle. On seda sagedaste nähtud, et mitmed kodumaalt tulnud sulased nende wastu tööd ei teinud. Kõigest on näha, et Eesti Tarkaana küla röömsa tulewiku wastu sammub.

„Hrls.”